הנדון:

משפטפטן

בעוד כמה שבועות יארוז חיים כהן את ניירותיו ויעזוב את משרדו — משרד היועץ המשפטי לממשלת ישראל.

אחרי סילוקו של יחזקאל סהר ממשרד המפקח הכללי של משטרת ישראל, זהו השי השני של ממשלת ישראל לציבור בשנת העשור. הדבר מוכיח כי כל עוד נערכות במדינה בחירות, וכל עוד קיים בה עיתון בלתי־משוחד, אין מנוס מתביעות דעת־הקהל.

אולם ידידיו של חיים כהן לא נואשו. ברגע שנאלצו לסלק את כהן מתפקידו הקודם, הם ניסו להגניב אותו לעמדת־מפתח בבית־המשפט העליון. הם לא הסתפקו בנסיון למנותו כשופט עליון עשירי במוסד זה. הם ביקשו למנותו לסגן שני של נשיא בית־המשפט — כלומר, לאיש מס' 3 במערכת־המשפט, מעל לראשם של שבעה שופטים עליונים חתיקים.

קשה להניח כי נסיון זה יצליח. הוא ייתקל, מן הסתם, בחומת התנגדות נחושה בצמרת המשפטית. אולם עצם העובדה שמישהו יכול היה להעלות על דעתו שהדבר אפשרי, מוכיח עד כמה הצליח חיים כהן לערער את יסודות מערכת־המשפט העצמאית בארץ.

★ ★ ★

ימי האנגלים שלט בארץ משטר דיקטטורי. יש ושוכחים זאת: שלטון המנדט לא היה רק שלטון זר, אלא גם שלטון של איש אחד, בעל סמכויות מוחלטות. דיקטטור זה היה הנציב העליון.

הדיקטטורה של הנציב העליון לא נזקקה לאישור מלמטה. היא לא הוגבלה על־ידי פרלמנט מקומי. כל מערכת־החוק המקומית כוננה כדי לתת לאיש האחד הזה אפשרות בלתי־מוגבלת להשליט את רצונו.

כאשר סמכויות רגילות אלה לא נראו מספיקות — נוכח המרד הערבי, מלחמת־העולם ומלחמת המחתרת העברית — השתמש הנציב העליון בנשק משפטי נוסף: הסמכות לחוקק חוקי־חירום, הבסיס המשפטי המוצק ביותר שהיה לדיקטטור מעולם.

זוהי הירושה המשפטית שנפלה לחיקו של היועץ המשפטי החדש, כאשר אך הוקמה מדינת ישראל. האם תוקן המצב מאז? האם השתנה הבסיס הצשפטי של השלטון?

ההיפך הוא הנכון. אחרי עשר שנים, אשר ברובן היה חיים כהן האיש המכריע בעיצוב החוק הישראלי, עוד הורע המצב. בשנת 1948 ירשנו חוק דיקטטורי קולוניאלי. כיום יש לנו חוק דיקטטורי המתעטף בדגל לאומי.

★ ★ ★

האיש הנושא באחריות לתהליך זה אינו פקיד רגיל. מעטים בארץ מבינים את חשיבותו המכרעת של תפקיד היועץ המשפטי במסגרת החוק הקיים.

הדיקטטור האנגלי לא נזקק לממשלה דמוקראטית. הוא פעל באמצעות קומיסארים, שמונו על־ידו וסרו במישרין למרותו. שלושה מן הקומיסארים האלה קיבלו מעמד חוקי, המשחרר אותם למעשה מכל ביקורת דמוקרטית. היו אלה היועץ המשפטי (לשעבר התובע הכללי), המפקח הכללי של המשטרה והמנהל הכללי של הדואר.

אלה שלושה תפקידי מפתח שלטוניים. היועץ המשפטי מעצב את מערכת החוקים, מחליט את מי לתבוע לדין — ואת מי לא. המפקח הכללי של המשטרה אחראי לביצוע החוק — או לאי־ביצועו. המנהל הכללי של הדואר מסוגל לפתוח כל מכתב, להאזין לכל שיחה טלפונית.

מצב זה לא השתנה עם הקמת ישראל. אמנם מונו שלושה שרים — שר־המשפטים, שר־המשטרה ושר־הדואר — הממונים למראית־עין על שלושת הקומיסארים. אולם זוהי אשליה. בידי הקומיסארים נשארו מלוא הסמכויות החוקיות מימי הדיקטטורה הבריטית. לשרים לא ניתנה שום אפשרות להפעיל עליהם מרות.

כך נוצר מצב ההופך שלושה שרים לבובות פרלמנטריות, המגינים (מטעמי פרסטיג'ה אישית) על מעשי פיקודיהם, בעוד שאלה מצפצפים עליהם ציפצוף חוקי. הכל יודעים את מצבו האומלל של בכור שיטרית. לא הכל יודעים כי פנחס רוזן נמצא בדיוק באותו מצב עצמו — וכי בשנים הארוכות של ישיבתו בממשלה לא נותר לעסקן „ליבראלי" זה תפקיד אלא לתת גיבוי אישי לפאשיזציה גוברת והולכת של מערכת־החוק.

חיים כהן היה האיש שניסח את החוקים החדשים. את הוראותיו קיבל ישר מן המקור — מממשלת־הצללים, המקובצת מסביב לדויד בן־גוריון. בכמה מקרים בולטים — שעוררו ביקורת מפלגתית או עתונאית מיוחדת — הוגבלו צעדיו על־ידי הכנסת. אולם במאות מקרים אחרים ניתן לחיים כהן לחוקק חוקים כאוות נפשו.

★ ★ ★

חיים כהן איננו משרת קטן, הרוקד לפי חליל אדוניו. אין הוא יחזקאל סהר משפטני. הוא אדם הרבה יותר מורכב ומסובך. יש לו השקפת־עולם להצדקת מעשיו.

למרבית המזל, גם אין הוא שתקן. להיפך, הוא אוהב לדבר. הודות לדיבורים אלה — ברדיו, בעתונות, במסיבות — ניתן לציבור לעמוד על השקפת־עולמו של היועץ המשפטי, המועמד לכס השופט העליון.

השקפה זו אומרת כך: המדינה היא מקור כל הזכויות. יכולה היא, בטוב לבה, להעניק זמנית זכות זו או אחרת לפרט. אולם כל זכות שלא הוענקה במפורש, נשארה בידי המדינה. וכל זכות שהוענקה, יכולה המדינה להחזירה לעצמה.

אין זו השקפה מקורית לגמרי. היא נובעת ממעמקי הנפש הפרוסית. מקורה ברוחו של עם אשר הפך את המדינה לאלוהים, אשר פילוסופיו העניקו למדינה זוהר דתי.

כנגד השקפה זו עומדת ההשקפה של המערב כפי שנוסחה על־ידי הקונגרס האמריקאי ביום ה־4 ביולי, 1776, בהצהרת העצמאות: „אנו מאמינים כי אמיתות אלה מובנות מאליהן: שכל בני־אדם שווים מטבע ברייתם, שהבורא העניק להם זכויות מסויימות שאין לשללן מהם, וכי זכויות אלה כוללות את הזכות לחיים, לחרות ולבקשת האושר. לאבטחת זכויות אלה נוצרו בקרב בני־האדם ממשלות, היונקות סמכויותיהן הצודקות מהסכמת הנמשלים..."

הניגוד בין תומאס ג'פרסון לבין חיים כהן הוא ניגוד חותך. השקפתו של ג'פרסון מובילה למדינת־חוק, בה ניתנת לאזרח הזכות לעמוד נגד חוק בלתי־צודק. השקפתו של חיים כהן מובילה לחוקי־חירום ולשרירות שלטונית.

★ ★ ★

דעת הקהל העברית לא עמדה עדיין על מלוא הסכנה הגלומה במצב החוקי הקיים. כי מאות חוקי־דיכוי ברי־תוקף טרם הופעלו כלפי האוכלוסיה העברית.

אולם חוקים אלה הופעלו במדינת ישראל. הציבור הרחב עבר על כך בשתיקה, כי קרבנות החוקים האלה היו תמיד ערבים, ורבים בארץ סבורים כי כל פעולת־דיכוי המכוונת נגד ערבים טובה ורצויה.

לא נעמוד כאן על הרקע המוסרי של גישה כזאת. כרגע חשוב לציין רק דבר אחד: שכל חוק שואף להתבצע. חוק המופעל כיום נגד חלק אחד של האוכלוסיה, סופו להיות מופעל נגד כולם.

כל עוד קיים בארץ שלטון יציב, כל עוד הנגודים בין המפלגות זעירים, וההמונים הרחבים משלימים עם מנת־חלקם, יכולים חוקי־הדיכוי לנוח. אולם הם רק מנמנמים — והם עלולים לחשוף את שיניהם ברגע שמישהו יעמיד בספק את שלטון בעליהם.

אם ישתנה שווי־המשקל הפוליטי בארץ, אם יוצר משבר כלכלי המלווה בתמורות פוליטיות, אם באיזו צורה שהיא תראה הצמרת סכנה לשלטונה — עשויים חוקי־הדיכוי להיכנס במפתיע ובעצמה לפעולה.

אז יתברר — במאוחר — כי במשך שנים ארוכות של פעולה שקטה וסבלנית גיבש ושיכלל חיים כהן מערכת־חוקים המאפשרת לכלוא כל בן־אדם, להאשים כמעט כל אדם ב„ריגול" ולהחזיקו במאסר תקופות ארוכות, לשדוד רכוש „לטובת הציבור", להשתיק כל עתון, לשלול את החוקיות מכל ארגון פוליטי — ולהפוך למעשה ציבור שלם להמון חסר־אונים, חסר־הנהגה וחסר־זכויות.

זאת אינה תיאוריה. כל זה כבר קיים ופועל בחלק הערבי של ישראל — במסגרת חוקית לגמרי, בלי כל אפשרות (פרט למקרים יוצאים מן הכלל) לבקש סעד מבית־המשפט. ואם אותם האמצעים נשארו במקרר לגבי הציבור העברי — אין שום ערובה שיישארו שם לנצח.

אם להשתמש בפתגם הודי: ההולך לישון עם נמר, אל יתפלא אם ייטרף בלילה.

★ ★ ★

כהן אינו בודד בהשקפת־עולמו. מישהו שם אותו בתפקידו, מישהו החזיקו שם, מישהו מבקש עתה להפכו שופט עליון. אולם בעוד שחיים כהן פיטפט על דעותיו, מישהו זה שותק בנקודה זו. הוא עושה את שלו בשקט. בראש וראשונה הוא דואג לכך שלא יהיה במדינה בית־משפט בעל סמכות אמיתית להגן על חרות האדם ועל זכויות האזרח.

זוהי הנקודה המכרעת, ויש לחזור עליה פעם אחרי פעם: אין ערך לבית־משפט, אם בית־משפט זה חייב לשפוט לפי כל החוקים המתקבלים בכנסת. כי כנסת זו — שאינה אסיפת־הנבחרים של העם, אלא אסיפת־השליחים של מפלגות בעלות מהות טוטאליטארית — יכולה ברוב רגיל לקבל חוק המצווה להרוג כל אזרח חמישי.

בכל המדינות הדמוקראטיות בעולם (פרט לבריטניה, בעלת המסורת הדמוקראטית שאינה ניתנת לעירעור) קיימת חוקה כתובה, המגדירה את זכויות־היסוד של האדם. אם כל חוק שהוא של הפרלמנט סותר את הנחיות החוקה, רשאי וחייב בית־המשפט לבטל את החוק.

מפעם לפעם הומצאו בישראל תירוצים נגד קבלת חוקה. דובר על צרכים קואליציוניים חולפים, על חילוקי־הדעות הקיימים בין החילוניים והדתיים, על הצורך לקיים חוקי־דיכוי שאפשר להפעילם נגד הערבים. כל אלה אמתלות. הסיבה האמיתית היא פשוטה: למנוע בכל מחיר את תקומתם של מערכת־חוק ושל בית־משפט המסוגלים באמת לשמש תריס נגד שרירות השלטון. הצמרת הפוליטית של המדינה רוצה לשמור במחסנה עתודה של כלי־נשק חוקיים, להפעלה בשעת הצורך.

הודות לחיים כהן, בא רצון זה על סיפוקו. כפרס על כך רוצים להכניסו לבית־המשפט העליון. לפני שציבור המשפטנים ייכנע לנסיון זה, מוטב לו לעיין מחדש בספרי חומרוס ולהיזכר מה קרה לבני טרויה, כאשר הכניסו את סוס העץ אל בין חומותיהם.

מאת אורי אבנרי